

УДК 81'276.3-055.1/.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-212-26>

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МОВНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ

GENDER STEREOTYPES AND THEIR IMPACT ON LANGUAGE IDENTITY

Маковійчук Л. В.,
orcid.org/0000-0002-1357-4842

кандидат філологічних наук,
асистент кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

У статті досліджується вплив гендерних стереотипів на мовну ідентичність. Гендерні стереотипи у мовному контексті є однією з найважливіших проблем сучасного суспільства, оскільки вони впливають на формування особистісної ідентичності та комунікативних практик, визначаючи, як індивід сприймає себе та як його сприймають інші. Дослідження цієї проблематики є ключовим для розуміння соціальних процесів, що відбуваються в суспільстві, та їхнього впливу на мовну культуру. Метою цього дослідження є аналіз впливу гендерних стереотипів на мовну ідентичність. Для досягнення поставленої мети у статті розглядаються основні поняття та концепції, що стосуються гендерних стереотипів і мовної ідентичності; досліджується взаємозв'язок між мовою та гендером; аналізується вплив гендерних стереотипів на мовну ідентичність.

Перший розділ присвячений теоретичним засадам дослідження. Гендерні стереотипи визначаються як стійкі уявлення про риси, властивості та соціальні ролі чоловіків та жінок, закріплені в культурі, тоді як мовна ідентичність розглядається як форма соціальної ідентичності, яка формується на основі мовних практик та належності до певної мовної спільноти. Особлива увага приділяється дослідженню взаємозв'язку мови та гендеру, зокрема, як мовні засоби можуть підтримувати або підривати гендерні стереотипи через лексичні одиниці, синтаксичні конструкції та прагматичні аспекти комунікації.

У другому розділі здійснюється аналіз конкретних аспектів гендерних стереотипів та їхнього впливу на мовну ідентичність. Зокрема, аналізуються лексичні засоби вираження гендерних стереотипів, які підкреслюють відмінності між чоловіками та жінками, синтаксичні конструкції, що підтримують гендерні стереотипи, а також прагматичні аспекти мовної ідентичності, такі як манера мовлення, вибір тем для обговорення та стилі дискурсу.

Третій розділ присвячений аналізу впливу гендерних стереотипів у різних мовних контекстах, таких як робота, освіта та сім'я, а також впливу гендерних стереотипів на мовну ідентичність жінок і чоловіків. У статті також розглядаються методи і стратегії, спрямовані на подолання гендерних стереотипів у мові, такі як освітні програми, впровадження гендерно-нейтральної мови та підтримка ініціатив, що сприяють гендерній рівності.

У висновках підсумовано основні результати дослідження, які демонструють значний вплив гендерних стереотипів на мовну ідентичність. Наведені результати вказують на те, що гендерні стереотипи формують мовну поведінку та соціальні уявлення про гендерні ролі, що, своєю чергою, потребує розробки стратегій для їх подолання.

Ключові слова: гендерні стереотипи, мовна ідентичність, гендерна лінгвістика, мовна поведінка, гендерна рівність.

This article explores the impact of gender stereotypes on language identity. Gender stereotypes in the linguistic context are one of the most pressing issues in contemporary society, as they influence the formation of personal identity and communication practices, shaping how individuals perceive themselves and how they are perceived by others. Studying this issue is crucial for understanding the social processes occurring in society and their impact on linguistic culture. The aim of this study is to analyze the influence of gender stereotypes on language identity. To achieve this aim, the article examines key concepts and theories related to gender stereotypes and language identity; investigates the relationship between language and gender; and analyzes the impact of gender stereotypes on language identity.

The first section is dedicated to the theoretical foundations of the study. Gender stereotypes are defined as stable representations of traits, characteristics, and social roles of men and women that are entrenched in culture, while language identity is viewed as a form of social identity formed based on linguistic practices and membership in a particular linguistic community. Special attention is paid to exploring the relationship between language and gender, particularly how linguistic means can support or undermine gender stereotypes through lexical units, syntactic constructions, and pragmatic aspects of communication.

The second section analyzes specific aspects of gender stereotypes and their impact on language identity. In particular, it examines the lexical means of expressing gender stereotypes that emphasize differences between men and women, syntactic constructions that support gender stereotypes, as well as the pragmatic aspects of language identity, such as manner of speaking, choice of topics for discussion, and discourse styles.

The third section is devoted to analyzing the impact of gender stereotypes in various linguistic contexts, such as work, education, and family, as well as the impact of gender stereotypes on the language identity of women and men. The article also discusses methods and strategies aimed at overcoming gender stereotypes in language, such as educational programs, the implementation of gender-neutral language, and supporting initiatives that promote gender equality.

The conclusions summarize the main findings of the study, which demonstrate the significant impact of gender stereotypes on language identity. The results indicate that gender stereotypes shape linguistic behavior and social perceptions of gender roles, thereby necessitating the development of strategies to overcome them.

Key words: gender stereotypes, language identity, gender linguistics, linguistic behavior, gender equality.

Постановка проблеми. Гендерні стереотипи є стійкими уявленнями про риси, властивості та соціальні ролі чоловіків та жінок, які закріплені в культурі та впливають на всі аспекти суспільного життя, включаючи мовну ідентичність. Мова, як засіб комунікації, не лише відображає, але й формує ці стереотипи, що впливають на самосприйняття та сприйняття інших. Вивчення взаємозв'язку між гендерними стереотипами та мовною ідентичністю є ключовим для розуміння того, як мова підтримує та закріплює соціальні уявлення про гендерні ролі.

Проблема гендерних стереотипів у мовному контексті полягає в тому, що вони можуть спричиняти мовну дискримінацію та нерівність. Стереотипи обмежують мовну поведінку осіб різних гендерів, нав'язуючи їм певні комунікативні норми та очікування. Це може призводити до утворення бар'єрів у міжособистісній комунікації, зниження рівня гендерної рівності та посилення соціальної нерівності. Зокрема, жінки можуть стикатися з тиском використовувати певні мовні конструкції або уникати певних тем, тоді як чоловіки можуть бути змушені демонструвати мовну агресивність або впевненість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження та публікації в області гендерних стереотипів та мовної ідентичності підкреслюють важливість розуміння взаємозв'язку між мовою та соціальними уявленнями. Наприклад, дослідження показують, що гендерні стереотипи можуть впливати на мовну поведінку, зокрема на вибір слів, тону та стилі мовлення. Жінки частіше використовують менш агресивні та менш впевнені мовні конструкції, тоді як чоловіки можуть бути змушені демонструвати більш агресивну мову.

Дослідження також підкреслюють важливість впровадження гендерно-нейтральної мови як методу подолання гендерних стереотипів. Це може допомогти зменшити мовну дискримінацію та покращити гендерну рівність у суспільстві. Важливим аспектом є аналіз конкретних мовних засобів, які підтримують гендерні стереотипи, та розробка стратегій для їх подолання. Такі дослідження підкреслюють необхідність включення гендерної рівності у навчальні програми та мовну політику, щоб зменшити вплив гендерних стереотипів на мовну поведінку. Вони також підкреслюють важливість вивчення мовної ідентичності як частини більш широкого контексту соціальних стереотипів та дискримінації.

Метою дослідження є аналіз впливу гендерних стереотипів на мовну ідентичність. Для досягнення цієї мети потрібно вирішити наступні завдання: визначити основні поняття та концепції, що стосуються гендерних стереотипів та мовної ідентичності; дослідити взаємозв'язок між мовою та гендером, а також проаналізувати вплив гендерних стереотипів на мовну ідентичність. Цей аналіз дозволить поглибити розуміння того, як мова формує та підтримує ген-

дерні стереотипи, і як ці стереотипи впливають на особистісну ідентичність людей різних гендерів. Результати дослідження можуть бути корисними для розробки освітніх програм та ініціатив, спрямованих на підвищення гендерної рівності у суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Гендерні стереотипи – це стійкі уявлення про риси, властивості та соціальні ролі чоловіків та жінок, які закріплені в культурі. Ці стереотипи формуються на основі історичних, соціальних та культурних чинників і впливають на те, як суспільство сприймає та оцінює гендерні ролі. Мовна ідентичність – це форма соціальної ідентичності, що формується на основі мовних практик та належності до певної мовної спільноти. Вона визначає не лише те, як людина говорить, але й як вона себе ідентифікує через мову, та як її сприймають інші [1].

Гендерна лінгвістика досліджує, як мова відображає та формує гендерні ролі та ідентичності. Важливим аспектом є те, як мовні засоби можуть підтримувати або підривати гендерні стереотипи. Наприклад, у різних культурах існують специфічні лексичні одиниці, які використовуються для опису чоловіків та жінок, а також синтаксичні конструкції, що відрізняються залежно від гендеру мовця. Дослідження цього взаємозв'язку є ключовим для розуміння, як мова конструює соціальні уявлення про гендер.

Крім того, аналіз гендерно-специфічної лексики може виявити приховані упередження та дискримінаційні практики, які закріплюються в мові. Це можуть бути як явні слова, що вживаються для опису певних професій або соціальних ролей, так і менш очевидні форми, такі як чоловічі та жіночі фразеологізми. Наприклад, в англійській мові часто використовуються такі вирази як «man up» або «throw like a girl», які не тільки підкреслюють гендерні відмінності, але й формують негативне ставлення до певних поведінкових моделей [2].

Мова відіграє ключову роль у формуванні особистісної ідентичності. Вона не лише відображає, але й конструює наші уявлення про себе та інших. Гендерні стереотипи впливають на те, як ми говоримо та як нас сприймають. Вплив гендерних стереотипів може бути особливо помітним у випадках, коли певні лексичні або синтаксичні конструкції закріплюють гендерні ролі. Аналіз мовної ідентичності в цьому контексті дозволяє зрозуміти, як мова сприяє формуванню соціальних уявлень про гендер [3].

Гендерні стереотипи часто виражаються через певні лексичні одиниці та фразеологізми, які підкреслюють відмінності між чоловіками та жінками. Наприклад, в українській мові існують фрази «жіноча робота» та «чоловіча логіка». Ці лексичні одиниці не лише відображають гендерні стереотипи, але й закріплюють їх у свідомості мовців, формуючи уявлення про гендерні ролі. Як зазначає Ставицька Л.: «Вживання гендерно маркованих лексем формує у мовців сталі уявлення про гендерні ролі та їхні властивості» [4; 5]. Глущенко О. додає, що «лексичні засоби, які використовуються для опису гендерних ролей, мають значний вплив на формування соціальних уявлень про гендер» [6], а Хом'як Ю. підкреслює, що «гендерні стереотипи відображаються не лише в лексичних засобах, але й у повсякденному спілкуванні» [7].

Синтаксичні конструкції також можуть підтримувати гендерні стереотипи. Наприклад, використання пасивного стану для опису дій, виконаних жінками, або активного стану для дій чоловіків. Як зазначає Осіпова Т., «переважне використання пасивних конструкцій щодо жінок підкреслює їхню об'єктну позицію в суспільстві»; «синтаксичні конструкції, що підкреслюють гендерні ролі, мають значний вплив на сприйняття мовця та його дій» [8]. Корнєва Л. додає, що «синтаксичні особливості можуть підсилювати або зменшувати вплив гендерних стереотипів на мовлення» [9].

На додаток до цього, дослідження синтаксичних конструкцій показує, що мовці різної статі можуть використовувати різні граматичні форми для вираження одних і тих самих ідей. Наприклад, жінки можуть частіше використовувати питальні речення або модальні дієслова для пом'якшення висловлювань, тоді як чоловіки можуть надавати перевагу більш категоричним формам висловлювання. Це свідчить про те, що мова є не тільки засобом комуні-

кації, але й важливим інструментом для відтворення та трансформації гендерних відносин у суспільстві [1].

Гендерні стереотипи впливають на мовну поведінку та ідентичність через прагматичні аспекти комунікації, такі як манера мовлення, вибір тем для обговорення та стилі дискурсу. Ставицька Л. зазначає: «жінки частіше використовують м'якші форми звертання та ввічливіші фрази, що відображає вплив гендерних стереотипів на їх мовну поведінку» та додає, що «прагматичні аспекти мовної ідентичності дозволяють краще зрозуміти, як гендерні стереотипи впливають на реальну комунікацію та взаємодію мовців» [5]. Крім того, дослідниця вказує, що «гендерні стереотипи не лише визначають манеру спілкування, але й формують очікування щодо комунікативної поведінки, що створює додатковий тиск на індивідів для відповідності цим очікуванням» [4].

Гендерні стереотипи можуть проявлятися у різних мовних контекстах, таких як робота, освіта та сім'я. У робочому середовищі жінки часто стикаються з очікуванням дотримання певних комунікативних норм, які відрізняються від чоловічих. Наприклад, від жінок можуть очікувати більшої дипломатичності, ввічливості та співчутливості у спілкуванні. Це може призводити до обмеження їх можливостей виявити свої справжні емоції або висловити свою думку прямолінійно, що впливає на їхню мовну ідентичність та професійне становище. Чоловіки в робочому середовищі також можуть стикатися з очікуванням демонструвати жорсткість, рішучість та впевненість у спілкуванні, що обмежує їх можливість проявляти емпатію та емоційну підтримку.

В освітньому контексті гендерні стереотипи також мають значний вплив. Вони можуть визначати вибір предметів та професій, які вважаються «прийнятними» для певного гендеру. Наприклад, дівчата можуть піддаватися тиску з боку суспільства або родини вибирати гуманітарні предмети або професії, пов'язані з доглядом, тоді як хлопців частіше заохочують до вивчення точних наук та технічних спеціальностей. Це обмежує їх можливості у виборі кар'єри та самореалізації, а також впливає на їхню мовну ідентичність, оскільки мовлення в різних професійних сферах може значно відрізнятися.

У сімейному контексті гендерні стереотипи також відіграють важливу роль. Жінки можуть стикатися з очікуванням виконувати роль основних вихователів та домогосподарок, що впливає на їхню мовну ідентичність і стиль спілкування у родині. Чоловіки, в свою чергу, можуть відчувати тиск бути головними годувальниками і демонструвати емоційну стриманість. Аналіз цих ситуацій допомагає виявити, як гендерні стереотипи впливають на мовну поведінку та соціальні взаємодії, і сприяє пошуку шляхів подолання цих впливів для створення рівноправного мовного середовища.

Гендерні стереотипи можуть по-різному впливати на мовну ідентичність жінок та чоловіків. Жінки часто піддаються тиску через очікування від суспільства використовувати певні мовні конструкції або уникати обговорення певних тем. Наприклад, традиційні стереотипи можуть вимагати від жінок бути ввічливими, тактовними та використовувати м'якші вирази. Це може обмежувати їхнє самовираження, оскільки вони можуть уникати прямої мови чи конфліктних тем, щоб відповідати очікуванням оточуючих. Така мовна поведінка впливає на їхню мовну ідентичність, змушуючи підлаштовуватися під стереотипні ролі.

Чоловіки, в свою чергу, можуть стикатися з очікуванням демонструвати мовну агресивність або впевненість. Традиційні гендерні стереотипи часто вимагають від чоловіків бути рішучими, самовпевненими та навіть домінуючими в мовленні. Це може призводити до того, що чоловіки частіше використовують більш жорсткі вирази, висловлюють свої думки прямолінійніше та менш обережно, ніж жінки. Така мовна поведінка може також стати обмеженням, оскільки вона заважає виражати м'якші або емоційніші аспекти їхньої особистості.

Аналіз впливу гендерних стереотипів на мовну ідентичність дозволяє зрозуміти, як ці стереотипи формують мовну поведінку та самосприйняття осіб різних гендерів. Гендерні

стереотипи можуть мати значний вплив на вибір мовних конструкцій, стиль спілкування та вибір тем для обговорення. Наприклад, жінки можуть бути більш схильними до використання ввічливих та емоційних виразів, тоді як від чоловіків очікується більш рішучий та прямолінійний стиль мовлення. Це може обмежувати свободу вираження особистості та її мовну ідентичність.

Розуміння цього впливу важливе для подолання стереотипів та сприяння більш інклюзивному та рівноправному мовному середовищу. Виявлення та аналіз гендерних стереотипів у мовленні дозволяє не тільки зрозуміти їхній вплив, але й розробити стратегії для їх подолання. Освіта, медіаграмотність та зміна мовленнєвої поведінки можуть сприяти зменшенню впливу стереотипів та підтримці гендерної рівності у спілкуванні.

Це також допомагає висвітлити важливість індивідуального підходу до мовлення, який враховує особисті особливості та потреби кожної людини, незалежно від її гендерної ідентичності. Підтримка різноманітності у мовленні сприяє створенню середовища, де кожна особистість може вільно виражати себе та відчувати себе прийнятою. Це не тільки сприяє розвитку мовної ідентичності, але й формує більш гармонійні та толерантні соціальні взаємодії.

Існують різні методи та стратегії, спрямовані на подолання гендерних стереотипів у мові. Наприклад, проведення освітніх програм, спрямованих на підвищення обізнаності про гендерні стереотипи, впровадження гендерно-нейтральної мови та підтримка ініціатив, що сприяють гендерній рівності. Ці методи дозволяють зменшити вплив гендерних стереотипів на мовну ідентичність та сприяють формуванню більш рівноправного суспільства [2].

Подолання впливу гендерних стереотипів на мовну ідентичність є важливим завданням, оскільки стереотипи можуть обмежувати розвиток і самовираження особистості. Гендерні стереотипи, закріплені в мовній поведінці, можуть впливати на формування самосприйняття та мовної ідентичності, обмежуючи можливості для вільного вираження своїх думок та почуттів. Це може призводити до того, що окремі особи змушені дотримуватися усталених мовних норм і уникати висловлювань, які не відповідають суспільним очікуванням.

Існують різні методи, які сприяють мінімізації впливу гендерних стереотипів, забезпечуючи рівноправність та інклюзивність в мовному середовищі. Одним із ключових підходів є освітні програми, спрямовані на підвищення обізнаності щодо гендерних стереотипів і їхнього впливу на мовлення. Навчання критичному мисленню та навичкам аналізу медіаконтенту допомагає виявляти та протистояти гендерним упередженням, забезпечуючи більш свідоме та інклюзивне спілкування.

Важливо також запроваджувати політики та стандарти, що сприяють використанню гендерно-нейтральної мови у всіх сферах життя, включаючи роботу, освіту та соціальні взаємодії. Підтримка різноманітності у мовленні, яка враховує особисті особливості та потреби кожної людини, незалежно від її гендерної ідентичності, сприяє створенню більш гармонійного та толерантного середовища. Це не тільки сприяє розвитку мовної ідентичності, але й формує більш справедливі та рівноправні суспільні взаємодії.

Одним із ефективних способів є проведення освітніх програм, семінарів та воркшопів, спрямованих на підвищення обізнаності про гендерні стереотипи та їхній вплив на мовлення. Аналіз прикладів гендерно-нейтрального мовлення та обговорення способів уникнення стереотипних висловлювань сприяють формуванню більш інклюзивного мовного середовища. Зміна мовленнєвої поведінки також може бути корисною: заохочення використання гендерно-нейтральних термінів та уникнення гендерно-забарвлених слів допомагають мінімізувати вплив стереотипів.

Окрім цього, важливо підтримувати та популяризувати рольові моделі, які демонструють успішне подолання гендерних стереотипів. Відомі особистості, які відкрито говорять про важливість гендерної рівності, виступають за зміну усталених норм та сприяють створенню рівноправного мовного середовища. Таким чином, застосування цих методів сприяє розвитку більш

рівноправного та інклюзивного мовного середовища, зменшуючи вплив гендерних стереотипів на мовну ідентичність.

Висновки. Основні результати показують, що гендерні стереотипи мають значний вплив на мовну ідентичність. Вони формують нашу мовну поведінку та соціальні уявлення про гендерні ролі. Гендерні стереотипи закріплюються у мові через певні лексичні засоби, синтаксичні конструкції та прагматичні аспекти комунікації, що впливає на самосприйняття та сприйняття мовців іншими людьми. Аналіз впливу гендерних стереотипів на мовну ідентичність дозволяє зрозуміти, як мова підтримує та відтворює соціальні уявлення про гендер і як ці уявлення впливають на особистісну ідентичність осіб різних гендерів. Дослідження показало, що гендерні стереотипи можуть спричиняти мовну дискримінацію та нерівність, що вимагає розробки стратегій для їх подолання.

Майбутні дослідження можуть зосередитися на вивченні методів подолання гендерних стереотипів у мовній комунікації та розробці програм для підтримки гендерної рівності. Зокрема, важливо дослідити ефективність освітніх програм, спрямованих на підвищення обізнаності щодо гендерних стереотипів, а також впровадження гендерно-нейтральної мови в різних мовних контекстах. Крім того, перспективними є дослідження впливу новітніх медіа та соціальних мереж на формування та закріплення гендерних стереотипів, а також ролі мови в інтерсекційності гендеру з іншими соціальними категоріями, такими як раса, клас і сексуальна орієнтація. Такі дослідження допоможуть глибше зрозуміти складні механізми формування гендерної ідентичності та розробити ефективні стратегії для підтримки гендерної рівності у сучасному суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Куравська Н. Гендерні стереотипи як джерело гендерної дискримінації та сексизму. *Збірник наукових праць : психологія*. Вип. 22. 2018. С. 55–62.
2. Бондаренко О. Концепти «чоловік» і «жінка» в українській та англійській мовних картинах світу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Донецьк, 2005. 19 с.
3. Мирошнеченко А. Гендерна ідентифікація як соціально-психологічний феномен. *Збірник наукових праць «Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова». Психологічні науки*. Серія 12. Вип. 35 (59). 2011. С. 24–31.
4. Ставицька Л. Мова і стать. *Критика*. 2003. № 6. С. 29–34.
5. Ставицька Л. Гендер: мова, свідомість, комунікація. Інститут української мови НАН України. К. КММ. 2015. 440 с.
6. Глущенко О. Вивчення гендерних особливостей мовлення в історичному аспекті. *Наукові праці. Філологія. Літературознавство*. Том 70. Випуск 57. Видання ЧДУ імені Петра Могили, 2007. С. 108–111.
7. Хом'як Ю. Лексичні засоби вираження гендерних стереотипів в українській мові. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Мовознавство*. Вип. 10. 2016. С. 89–95.
8. Осіпова Т. Гендерний аспект комунікативної поведінки людини: параметри вербальної і невербальної комунікації. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького національного університету: зб. наук. Праць / ред.: Ж.В. Колоїз (відп. ред.), П. І. Білоусенко, В. П. Олексенко та ін. Кривий Ріг : ТОВ «Центр-Принт». 2012. Вип. 7. С. 110.*
9. Корнева Л. Гендерний аспект комунікації. *Філологічні науки*. 2013. Вип. 13. С. 106–113.